

PRI KRAJU RAZGOVORA O DUBROVAČKOJ DIVONI

CVITO FISKOVIĆ

U svojoj knjizi »Naši graditelji i kipari XV. i XVI. stoljeća u Dubrovniku« pokušao sam 1947. godine ispraviti ranija mišljenja Josipa Gelcicha, T. Jacksona i Ljuba Karamana, a donekle i R. Eitelbergera, E. Freemana, L. Vojnovića i Hansa Folnesicsa,¹⁾ da je lijepa gotičko-renesansna palača Divona ili Sponza u Dubrovniku pregrađivana i nadograđivana u dvije ili više epoha. Stilskom analizom, provedenom, kao uvijek, na licu mjesta, i novim arhivskim dokumentima nastojao sam dokazati, suprotno t. j., da je ta skladna građevina, kojoj se već u XVI. stoljeću divio dubrovački renesansni pisac Niko Vitov Gučetić,²⁾ jedinstvena i odjednom sagrađena u prvj polovici tog stoljeća.

Karaman se s tim nije složio i osvrnuo se dvaput na moje mišljenje, najprije opširno u »Historijskom zborniku« 1951. godine,³⁾ a zatim ukratko u svojoj knjizi »Pregled umjetnosti u Dalmaciji« izdanoj u Zagrebu 1952. godine, ostajući uvijek pri svom ranijem mišljenju, sličnom onom ranijih već spomenutih pisaca, da Divona nije jedinstvena zgrada podignuta u XVI. stoljeću, već da

---

¹⁾ Gelcich G., *Dello sviluppo civile di Ragusa*, str. 74. Dubrovnik 1884; Eitelberg v. Edelberg R., *Die mittelalterlichen Kunstdenkmale Dalmatiens*, str. 322. Wien 1884; E. Freeman, *Lettere archeologiche nell'Istria e la Dalmazia*, str. 84. Split 1886; L. Vojnović, *Dubrovnik*, str. 100, Beograd 1907. (oba pisca vide tu tragove romaničkog stila!); Jackson T. G., *Dalmatia The Quaerner and Istria II*, str. 357. Oxford 1887.; Život i rad C. F. Gundulića i kratak opis poglavitijeh zgrada Dubrovnika, str. 43. Dubrovnik 1893.; Folnesics H., *Studien zur Entwicklungsgeschichte der Architektur und Plastik des XV. Jahrhunderts in Dalmatien*, str. 122—123. *Jahrbuch des Kunsthistorischen Institutes des Zentralcommission für Denkmalpflege*. Wien 1914.; Karaman Lj., *Umjetnost u Dalmaciji XV. i XVI. stoljeća* str. 98. Zagreb 1933.; C. Fisković, *Naši graditelji i kipari XV. i XVI. stoljeća u Dubrovniku*, str. 32. Zagreb 1947.

²⁾ C. Fisković, *Naše urbanističko naslijeđe na Jadranu*. Zbornik Društva inženjera i tehničara, str. 52. Split 1958.

³⁾ O vremenu gradnje Divone u Dubrovniku. *Historijski zbornik IV*, str. 165—172. Zagreb 1951.

joj je tada nadodan samo pročelni trijem i drugi kat, a njeno prizemlje s unutrašnjim dvorištem i prvi kat, da potiču iz XV. stoljeća.

Nakon toga sam smatrao potrebnim, da u raspravi tiskanoj u ovim »Prilozima« 1953. godine⁴⁾ podrobno analiziram stil Divone i da se osvrnem nanovo i opširno na arhivsku građu o njenoj gradnji, pokazujući i dalje, da je tu skladnu građevinu pogrešno smatrati djelom dviju epoha i gledati u njoj stilsku i vremensku podvojenost. Karaman mi je i na to treći put odgovorio u »Peristilu« 1954. godine,⁵⁾ tvrdeći i dalje stanovište, da je Divona sagrađena u više navrata tokom XV. i XVI. stoljeća i da je njen gotičko-renesansni stil posljedica nadogradnja i pregradnja, a ne pridržavanje gotičkih oblika u dubrovačkom renesansnom graditeljstvu. Prema tim svojim izlaganjima i nekim manjim arhivskim dokumentima, koje sam ja već bio naveo, on je nanovo zaključio, da je pročelno prizemlje (osim vanjskog trijema) i prizemno dvorište Divone pregrađivano te da skupa s prvim katom potiče iz ranije epohe.

Videći da Karaman mimoilazi moje analize stila svih dijelova Divone izvršene na licu mjesta i da odveć slobodno tumači arhivsku građu, nisam se upuštao u dalji razgovor sve dok nisam sada našao arhivski dokumenat, koji ovdje objelodanjujem.⁶⁾

---

4) C. Fisković, O vremenu i jedinstvenosti gradnje dubrovačke Divone. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji broj 7, str. 33—57. Split 1953.

5) Lj. Karaman, Osvrt na novije publikacije i tvrdnje iz područja historije umjetnosti u Dalmaciji. »Peristil« I, str. 30. Zagreb 1954.

6) Die primo martij 1516.

Ser Stephanus Mar. de Volcio, ser Johannes Pal. de Gondola et ser Dragoë Si. de Goze officiales electi et deputati in Consilio Rogatorum die 28 junij 1515. a carta 187 ad fabricam fontici novi spatiosi fabricandi secundum modellum acceptatum in dicto Consilio rogatorum die 16 Januarij 1516. a carta 261 ex una parte et Petrus Petrovich et Blasius Radivoëvich ambo magistri lapicide ex alia parte tulerunt notario cathastici infrascriptum pactum per eos formatum in uno folio papiri pro laborerijs scarpelli per dictos lapidas dandis pro dicta fabrica facienda in loco vocato Sponza secundum dictum modellum quod est in Armentum. Quod pactum ipse partes formaverunt et mandaverunt de comuni achordio hic scribi et registrati debere pro cautela ipsarum partium et robore et firmitate contentorum in dicto pacto cuius tenor talis est videlicet.

Noi Stephano Mar. de Volzo et compagni officiali over providitori deputati alla fabrica del fondego novo cum lo nome de dio convenemo et achordamo cum Petro Petrovich et Biasio Radivoëvich magistri taglia-petre in questo modo videlicet che li dicti Petro et Biasio siano tenuti et cussi prometteno sopra se et li beni loro a meglior tenente dare et consignare ad noi per dicta fabrica sotto li argati de essa fabrica a tute spexe de dicti Petro et Biasio tanto de li infrascritti lavoreri de scarpello quanto de le bastasie de quelli al piu tardi per tuto el mese de magio proxime futuro compiti et ben lavorati de bono et bello magisterio et de bona salda et netta petra de Curzola ad laude de bono taglia-petra et muratore, primo archi dece et pilastri dece computati li quatro pilastri che andarano per quatro cantoni del cortino li quali archi apra-

Ovaj dokumentat je konačno potvrdio moje ranije pisanje, da je početno i dvorišno prizemlje Divone doista sagrađeno u prvoj polovici XVI. stoljeća i to neposredno prije zidanja pročelnog trijema i prvog kata, te, prema tome, da je čitava Divona jedinstveno djelo podignuto iz temelja.

---

no in alto braza nove per chadauno et in largeza infra li pilastri braza sei e mezo. Et li doi archi li quali sarano alli doi capi per largeza de lo cortino debiano aprire infra li pilastri in alto braza nove et in largeza braza dexe per chadauno. Et li pilastri siano grossi a quadro brazo uno et uno quarto de brazo cum octo cantoni per chadauno et habiano de longeza braza quatro shapoli in tre over quatro corsi di pezi al piu et chadauno corso sia in uno pezo saldo intriego senza zonta et similiter habiano dicti pilastri per suo fondamento una piastra quadra intriega et salda de grosseza al mancho de uno terzo di brazo per chadauno et lo suo capitello grosso over alto doi terzi de brazo schapoli intriego in uno pezo lavorato intorno di intaglij competenti et li dicti archi sopra li capitelli habiano grosseza brazo uno et uno quarto de brazo et alteza in faza mezo brazo superchio a torno cum la sua lista de piu ben savazada grossa per faza uno terzo de brazo superchio et li pilastri quatro per il quatro cantoni similiter siano largi et longi debitamente de tre over quatro petre al piu intriege cum suo debito fundamento et capitello intriego per chadauno et siano tenuti dare uno schalino de scarpello intra li pilastri intorno tuto el cortino alto circa uno terzo de brazo et largo uno brazo tuto ad laude de bono maestro et de bona et bella petra como e detto.

Per li quali archi cum pilastri et schalino apieno compiti ut supra noi officiali soprascritti li promettemo dare et pagare a razione de ducati tredexe per chadauno arco cum li soi pilastri et fornimenti como e detto sicche dicti dexe archi cum li soi pilastri dexe compiti ut supra montarano ducati cento trenta.

Item habiamo achordato cum li detti maestri che ne debiano dare facte et compite al loco de dicta fabrica sotto li argati como e detto porte sei di bono et bello lavorero zoe la prima porta del dicto fondego che apra in alto brachia sette et habia largeza in luce braza quatro al modo et forma del desegno per loro facto dechiarando che li parestati habiano per faza doi terzi de brazia schapuli et de dentro brazo uno et habia la sua lista intorno la qual habia de grosseza per faza uno terzo de brazo schapulo cum le sue savaze belle et li parestati habiano li capitelli alti doi terzi de braza lavorati de intaglio tuto secondo el desegno sopradicto per la qual porta ben facta et lavorata et bona et bella petra a laude de boni maestri li promettemo dare ducati dexe doro et per le altre porte cinque le quale andarano dentro del fondego in cortino sotto le volte le promettemo dare et pagare ducati vinti le quale sarano tute a una forma et modo et haverano in luce alteza braza quatro e mezo et largeza braza tre per chadauna. Et li parestrati habiano in largeza in faza doi terzi de brazo cum sua lista tuto in uno pezo et de sopra habiano la cornixe grossa per faza mezo brazo secondo lo desegno a noi dato per li dicti Petro et Biasio. Et dicte porte cinque debiano haver le sue misle sopra li parestati lavorate como appare in dicto desegno. Et de piu li promettemo ducati tre in aiuto delle bastasie ultra li prezij de dicti lavorerj perche essi Petro et Biasio pagarano dicte bastasie alle spexe loro li quali Petro et Biasio confessorno haver habuto et recepto da noi in conto et razione de suprascritti lavoreri ducati doro ottanta. Renunciando hec autem cartam etc.

Iudex d. Laurentius Ni. de Ragnina et Pasqualis Primi testis.
Marginalna bilješka: Die XXII decembris 1518.

Taj dokumenat je ugovor dubrovačkih graditelja Petra Petrovića i Vlahuše Radivojevića, kojim su se obavezali nadstojnicima izgradnje Divone 1. ožujka 1516. godine, da će izraditi bitne dijelove čitavog prizemnog dvorišta i to sve arkade, koje se sastoje od deset lukova i deset stupova, uračunavši tu i četiri ugaona stupa, te pet vrata, koja se nalaze pod tom arkadom, a ujedno i glavna ulazna vrata na pročelju Divone. Majstori su se obavezali, da će lukovi obiju pobočnih strana arkada biti visoki devet lakata, a široki između stupova šest i po lakata, dok će dva luka kraćih strana arkada, koje se uzdižu nad širinom dvorišta, biti jednako visoka kao i ostali, ali široki deset lakata. Svi lukovi će biti obrubljeni profiliranim vijencem od trećine lakta. Stupovi će biti osmerostrani, sastavljeni od tri ili četiri cijela i nezakrpljena komada, a bit će debeli lakat i četvrtinu. Stope će im imati oblik četverouglaste ploče debele trećinu lakta, a glavice će im biti sa svih strana profilirane i visoke dvije trećine lakta. Naokolo dvorišta uz te stupove pod arkadama izgradit će stepenicu visoku otprilike trećinu lakta. Za svaki taj luk sa stupom nadstojnici su obećali, da će isplatiti majstorima trinaest dukata, tako da će im za čitavu četverostranu arkadu dati sto trideset dukata.

U istom ugovoru oba majstora su se obavezala, da će izraditi lijepa kamena vrata visoka sedam, a široka četiri lakta, prema nacrtu, koji su sami nacrtali. Dovratnici tih vrata bit će široki dvije trećine lakta prema pročelju, a unutra jedan lakat. Njihov vijenac će biti širok trećinu lakta, a glavice, ukrašene prema priloženom nacrtu, bit će im visoke dvije trećine lakta. Nadstojnici su obećali, da će im za ta vrata, isklesana u lijepom i čvrstom kamenu, isplatiti deset zlatnih dukata.

Pored tih velikih vrata majstori su imali isklesati i ostalih pet manjih međusobno jednakih vrata visokih četiri i po, a širokih tri lakta. Prednja strana njihovih dovratnika bit će široka dvije trećine lakta i okružena vijencem, imat će ugaone konzole i držati profilirani nadvratnik širok pola lakta. Izgradit će se prema nacrtu, koji su majstori dali naručiteljima.

Marcus Paulovich lapicida de Curzola ex conventionione habita cum tuoribus heredum contrascriptorum olim Petri Petrovich et olim Blasij Radivoevich ibi presentibus promisit dare contrascriptis d. provisoribus pro contrascripta fabrica ad tardius usque ad carnis privium proxime futurum restum scarpelli contrascripti pacti quod non dederunt contrascripti olim Petar et olim Blasius precio quod declarabunt Matheus Vlachussich murator de Ragusio et Josephus Marci Andrijeh de Curzola lapicida. Et dicti domini provisores promiserunt solve re precium expensis bonorum dicti olim Petri et dicti olim Blasij obligatorum in contrascripto pacto. Et confessus fuit dictus Marcus habuisse et recepisse a dictis dominis procuratoribus per manus ser Orsati Si. de Ragnina officialis pagamenti laborerorum comunis ducatos auri quattuor in rationem precij predicti. Renunciando.

Diversa notariae 92 (1514—1516), str. 183—184. Državni arhiv u Dubrovniku.

Uporede li se svi ti dijelovi spomenuti u ugovoru i provjere li se tu navedene mjere s veličinom i izgledom dvorišnih arkada njihovih stupova i lukova, zatim s vratima skladišta pod tim arkadama i s velikim ulaznim vratima Divone, vidjet će se, da se ugovor odnosi doista na zidanje čitavog tog dvorišta i glavnog ulaza na pročelju palače.

Stil svih tih dijelova se također potpuno slaže s vremenom sklapanja ovog ugovora, i ja ne ću ovdje ponavljati sve te stilske pojedinosti, koje sam već analizirao, zaključivši po njima i bez ovoga ugovora, koji mi je onda bio još nepoznat, da su čitavo dvorište i glavni portal Divone sazidani početkom XVI. stoljeća.

Budući da se ti dijelovi nalaze u prizemlju i čine njegov veći bitni dio,⁷⁾ ne može se više održati Jacksonovo mišljenje, da je dvorište starije čak i od XIV. stoljeća i Karamanovo, da je »sredinom XV. stoljeća« »današnja zgrada u svojoj ranijoj jezgri (tj. bez trijema i drugog sprata) bila iz temelja podignuta«, jer se iz ovog ugovora vidi, da su čak njeni temeljni dijelovi, dvorište s arkadama i vratima skladišta, te glavni portal podignuti 1516.—1518. godine. Prema tome, prizemlje i sve što se nad njim uzdiže, jednom riječju čitava Divona, podignuti su odjednom, tokom drugog i trećeg de-

---

7) Naravno da se sva ta cjelina, deset lukova i arkada, nije mogla naknadno umetnuti u prizemlje zgrade, jednako kao ni velika glavna vrata u prizemno pročelje. Ta vrata imaju glavice renesansnog profila zupce i andeoske glave tipične za XVI. stoljeće. Gotički luk im je bio potrebit zbog jače statičke čvrstoće jednako kao i na žitnici t. zv. Rupama, gdje je portal datiran, kako sam i ranije spomenuo, čak 1590. godinom. Karaman smatra, da bi »da je Divona početkom XVI. stoljeća bila iz temelja podignuta vrlo teško bi mogla ostati i biti u porabi skoro sve vrijeme gradnje nove zgrade.« Međutim, često su se i katedrale, na primjer korčulanska, zidale, a da su unutra ostajali dijelovi stare crkve, u kojima su se bez prekida vršili vjerski obredi. Slijedeći dokument također govori, da su susjednu Zlatarsku ulicu temeljito popravljali skupa sa zlatarskim radionicama tek krajem 1521. godine kada su dovršavali Divonu i trošili za to novac namijenjen njenoj izgradnji.

Die VIII novembris 1521.

Radossav Vlatchovich et Radossav Lucich pro dimidia laborerorum infrascriptorum et Givan Nicolich pro alia dimidia omnes lapicide de Curzula super se et omnia sua bona convenerunt et promissurunt mihi notario infrascripto stipulanti et recipienti nomine et ad partem et utilitatem comunis Ragusii facere et dare conduc̃ta hic in portu Ragusij infrascripta laboreria videlicet dictus Radossav Vlatchovich et Radossav Lucich dimidia et Givan aliam dimidiam omnibus expensis ipsorum Radossav Vlatchovich et Radossav Lucich et Givan Nicolich de bona et firma petra curzolensi et de bono et pulcro scarpello ac bonis juncturis caudis et alijs dictis laborerijis necessarijs ad laudem cuiuslibet boni lapicide et magistri in similibus practici et experti. Videlicet.

Primo passa viginti duo scarpelli pro strata aurificum de oncijs quinque in altitudine et in cauda de tertijs duobus brachij et quod ipse petre sint quadratę eodem precio prout solutum fuit Blasio et Petro Petrovich socij.

Item portas quattuor eo modo forma et condicione ut sunt ille porte que sunt ad voltas eodem precio quo solutum fuit suprascriptis Petro et Blasio.

setljeća XVI. stoljeća prema modelu Paskoja Miličevića.⁸⁾ U uvodnoj bilješci unášanja ovog ugovora u notarsku knjigu izričito se i kaže, kao što je uostalom već i poznato, da je Paskojev model, prihvaćen od Vijeća umoljenih, izloženih u Oružani (Armamento) i da se Divona gradi prema njemu.

Ako je, dakle, pročelno prizemlje, u kojemu je glavni portal, imao da bude zidan tek 1516. godine, onda je prirodno, da je prvi kat s gotičkom triforom i monoforama, koji se nalazi nad njim podignut tek nakon toga, a ne tokom XV. stoljeća, kako je pokušavao dokazati Karaman. Već sam pri analizi tog prvog kata pokazao, da svi njegovi dijelovi imaju oznake dubrovačkog prelaznog gotičko-renesansnog stila i da mogu, prema tome, pripadati početku XVI. stoljeća.

Sva ostala razmatranja stila, koja sam već objavio, jednako kao i svi ostali dosada poznati arhivski dokumenti slažu se s ovim ugovorom, a jedan se od tih pače nadovezuje izravno na nj. To je onaj, koji sam objavio već 1947. godine u knjižici, kojom je poslije rata

---

Item passa viginti cantonorum qui habeant in facie unum tercium brachij et in cauda due tercia brachij et qualibet petia habeat brachia quattuor in longitudine.

Item portas quattuor savazatas que erunt intus in cortili cum arcubus eo precio quo conventum fuit et habuit Joseph Marci Andrijuh lapicida et confessi fuerunt ibi dicte lapicide habuisse et recepissee a ser Marino Ni. Aluysij de Goce et socijs officium laboreriorum dantibus et solventibus ex ordine dominorum provisorum fabrice fontici ducatos auri quindecim videlicet dicti Radossav Vlatchovich et Radossav Lucich ducatos auri septem cum dimidio et dictus Givan septem cum dimidio pro parte. Renunciando.

Liber pro rebus occurentibus debitis in notaria pro communi I (1449—1522), str. 191.

⁸⁾ U polemici sa Karamanom tvrdio sam, da se pregradnje na mjestima o kojima raspravljamo, a koje bi bile u prilog njegova mišljenja, ne primjećuju na Divoni. On na to odgovara »da su stari majstori znali izvesti pregradnje tako vješto, da nisu ostavljali uočljive materijalne znakove prezidivanja« i kao primjer za to navodi »naknadno zidanje konzolica, koje podržavaju svodove« u trijemu dubrovačkog Kneževa dvora iza 1463. godine. Međutim, te konzolice nisu naknadno uzidane niti potiču poslije 1463. godine. »Poznato je« nastavlja Karaman »da su stari majstori i te kako znali uskladiti novo dograđeno sa starim, otprije postojećim. Primjer toga nam je katedrala u Šibeniku, na kojoj su dijelovi izvedeni u kasnogotičkom stilu u vrijeme Jurja Dalmatinca tako usklađeni s onim što je kasnije bilo građeno u stilu Renesanse u vrijeme Nikole Firentinca, da se dugo vrijeme mislilo i tvrdilo, da je čitavu katedralu zidao Juraj Dalmatinac ili barem da je sva građena po njegovoj koncepciji i nacrtu« [o. c. (5) str. 30]. Međutim na šibenskoj stolnoj crkvi jasno se primjećuje razlika između raščlanjenih kasnogotičkih dijelova i ukrasa Jurjevih od mirnih ploha i renesansno stiliziranih Firentinčevih ukrasa, te su samo oni, koji su površno razmatrali tu cjelinu smatrali, da je čitava katedrala Jurjevo djelo, a takva ne stručna mišljenja ne dolaze u obzir. Pa i bez obzira na razliku u izradbi i u motivima obiju majstora, težina gornjih Firentinčevih dijelova katedrale nije usklađena, osobito u glavnoj lađi, s vitkoćom i lakoćom donjih Jurjevih dijelova, koji su prekinuti u svom stremljenju.

započelo jače rehabilitiranje i upoznavanje naših graditelja i kipara u Dubrovniku i na primorju uopće.⁹⁾ U tom ugovoru su se obavezali Nikola i Josip Andrijić 23. prosinca 1518. godine, da će pored renesansnog trijema pred pročeljem Divone izraditi i stup s odgovarajućim lukom u dvorištu, koji se s tu navedenim mjerama od šest i jednu trećinu lakta potpuno slaže s ostalim lukovima, za koje su se u ožujku 1516. godine obavezali Petar Petrović i Vlahuša Radivojević u ovdje objelodanjenom ugovoru. Prema tome, to nije »pregradnja dvorišta« niti »se radi o popravku valjda dotrajale arkade« kako piše Karaman,¹⁰⁾ već je to samo nastavak izgradnje novih dvorišnih arkada započetih u ožujku 1516. godine. Iz ovdje objelodanjenog ugovora majstora Marka Pavlovića sklopljenog sa nadstojnicima izgradnje Divone 22. prosinca 1518. godine, dakle upravo dan ranije od spomenutog ugovora Nikole i Josipa Andrijića sa nadstojnicima za gradnju tog luka, vidi se također, da su oba majstora Petar Petrović i Blaž Radivojević umrli, te da nisu bili dovršili gradnju dvorišnih arkada, pa je stoga nastavak i dovršetak tog posla povjeren Pavloviću i Andrijićima.

U isto, dakle, vrijeme, dok još nije bilo gotovo to dvorište, 1518. godine, upravo kad je naručena jedna od njegovih arkada, za koje je Jackson držao, da su čak iz doba romanike, a Karaman pokušavao dokazati da su ostatak ranije zgrade iz XV. stoljeća, naručen je i renesansni Andrijićev trijem, za koga se tvrdilo, da nikako ne može biti suvremen glavnom portalu i dvorištu Divone! Sve te dijelove: trijem, dvorište i glavna vrata naručili su čak, osim jednoga, isti nadstojnici izgradnje.

Prema tome je Karaman preuranio zaključiti, da je dvorišni trijem ranije građen, navodeći za to i argumentum ex silentio: »... nigdje nema u objelodanjenim dokumentima govora o izvedbi ostalih devet arkada u prizemlju«. Taj ugovor je, evo, ipak nađen. To je uostalom mogao i očekivati svatko, tko je i bez toga, samo na temelju stilskih oznaka, na koje sam podrobno upozorio, mogao uvidjeti, poznavajući dubrovačko graditeljstvo prelaznog gotičko-renesansnog stila, da je Divona doista jedinstvena, odjednom podignuta palača.

Objavljivanjem ovog ugovora postala su suvišna i mnoga nađanja objavljena u »Peristilu«, pa se stoga na njih i nije potrebno osvrnati.

Mjesto da time zamaram čitaoca i ponavljam sve oznake dubrovačkog gotičko-renesansnog stila, o kojima sam opširno pisao i koje jasno izbijaju iz ove jedinstvene građevne koncepcije, iznijet ću nekoliko novih podataka o majstorima, koji su poduzeli gradnju dvo-

---

⁹⁾ C. Fisković, Dokumenti o radu naših graditelja i klesara XV.—XVI. stoljeća u Dubrovniku, str. 24. Split 1947.

¹⁰⁾ O. c. (5) str. 34.

rišta i sami radili nacрте za vrata pod njegovim arkadama, koje glavni projektant Miličević nije bio izradio. Po tome se ujedno vidi, da je suradnja Andrijića, Petrovića, Radivojevića i ostalih bila još jača i da je Paskoje dao jedinstvenu osnovu, koju su klesari ispunjali klesarskim dijelovima, kao što se oduvijek običavala pri skoro svim svjetovnim i crkvenim gradnjama dubrovačkim. Iz te suradnje nastala je harmonija Divone.

Kipar Petar Petrović, jedan od prvih graditelja dvorišnih arkada, već je poznat. U suradnji sa svojim bratom Leonardom isklesao je efektni portal sa svetačkim kipovima na franjevačkoj crkvi 1498. godine, remek-djelo dubrovačke cvjetne gotike.¹¹⁾ Slijedeće godine izradili su triforu i biforu na palači Petra Gundulića, ali je već u prvoj polovici XV. stoljeća Petar radio odvojeno od svog brata. Godine 1449. izrađivao je ukrasne dijelove za palaču Sigismunda Đurđevića, a iduće godine krunište male kule u gradskoj luci.¹²⁾ Godine 1507. klesao je veliku triforu za neku palaču,¹³⁾ a slijedeće godine izrađivao prozore za kuću Benedikta Gundulića.¹⁴⁾ U travnju te iste godine, obavezao se, da će Sicilijancu, mesinskom plemiću Vitu Jakovu Molge, isklesati krunu zdenca s bogatim vijencem i lijepim grbom prema posebnom nacrtu, koji mu je dao sam Molge.¹⁵⁾ Taj njegov rad svjedoči, da je djelatnost dubrovačkih gotičko-renešansnih majstora prodrla čak i do Sicilije, služeći se i tu putovima dubrovačke pomorske trgovine. Tih istih godina dubrovački brodovi su izvozili iz Sicilije žitarice »frumentum bonum novum non tarmatum vel viciatum sed frumentum bonum et pulcrum«. Plovidbe »causa rei frumentarie« [Diversa notariae 84 (1504—1505) str. 145, 147', 165'] bijahu u Siciliju česte, a u Mesini je postojala jedna od najvažnijih dubrovačkih kolonija, pa je prirodno, da su i dubrovački klesarski radovi pod dubrovačkim jezdrima dopirali i do tamo. Taj izvoz dubrovačkih umjetničkih radova u Siciliju nije bio izuzetan ni slučajan, jer je upravo i Petrov suradnik Vlahuša Radivojević tokom 1506.—1507. godine klesao za jednog drugog mesinskog plemića Benedikta Molice sličnu krunu s kamenim prstenom i poji-

11) C. Fisković o. c. (9) str. 18. Unutrašnji dovratnici tih vratiju su zamijenjeni u doba baroka. C. Fisković, Prvi poznati dubrovački graditelji, str. 111, bilješka 607. Dubrovnik 1955.

12) C. Fisković, o. c. (1) str. 133.

13) Diversa notariae 86 (1506.—1507.) str. 36'. Državni arhiv u Dubrovniku.

14) Ibidem 87 (1507.—1508.) str. 59.

15) Die 4 aprilis 1508.

Petrus Petrovich lapicida ibi presens... promisit Domino Vito Jacobi Molge nobili messa(no) facere et factum consignare... unum puzale de illa factura et laborerio prout ipse Petrus habuit in pictura pictum a dicto domino Vito... cum cornisia inferiori triplicata et cum sua arma eminenti ut habuit dictus Petrus in forma picta in carta et hoc precio ducatorum sex...

Diversa notariae 87 (1507—1509) str. 90.

lo za konje iz korčulanskog kamena.¹⁶⁾ U svibnju 1510. obavezao se pak da će izraditi krunu bunara (unum collum cisterne seu pozale) Mesincu Jakovu Molicha i to sličnu onoj, koju mu je već bio izradio prošle godine.¹⁷⁾ Prema tome se vidi, da su četiri bunarske krune bile izvezene iz Dubrovnika u daleku Siciliju. Petar Petrović je prihvatio u ožujku 1518. godine izradbu raskošne renesansne arkade, reljefne česmice i grbova u lijepom gotičko-renesansnom ljetnikovcu, koji je nad tihom uvalom Gruža na Lapadu zidaov vlastelin Petar Sorkočević, ali i taj zavidan rad prekinula mu je smrt već negdje u lipnju iste godine,¹⁸⁾ zbog čega nije mogao dovršiti, kao i njegov suradnik Radivojević, ni dvorište Divone.

Vlahuša Radivojević, zvan tako po svom ocu Radivoju, čije su ime notari pisali Vlachussa Radivoevich, Blasius Radivoevich i Blasius Alegreti, što nanovo pokazuje kako su hrvatska imena naših majstora često potalijančivana, nije bio dosada poznat, pa ću i o njegovoj djelatnosti iznijeti nekoliko novih podataka.

U veljači 1506. godine prihvatio je izradbu kamenog kamina za kuću Miha J. Crijevića i to po uzoru onoga u dvorani Konzulata u Kneževu dvoru, po čemu bi se moglo zaključiti, da je to bio lijep rad, a Blaž da je bio vješt majstor.¹⁹⁾ U rujnu te godine preuzeo je

¹⁶⁾ Die XXVI maij 1506.

Blasius Alegreti lapicida obligans se et omnia bona sua convenit et promisit domino Benedicto Molice nobili messano de Sicilia presentī et acceptanti facere de scarpelo unum pozale seu colum cisterne cum sua petra et ploza supra quam dictum collum firmabitur, quod colum sit et esse debeat altum brachijs duobus largum in circiferencia brachium unum cum dimidio et cum suis svacijs politum ploza vero a proportionem colli. Item unam concham sive lavelum ad potandum equos in longitudinem brachium unum cum dimidio, in latitudinem brachium 1, altitudinem vero duo tercia brachij. Que suprascripta laboreria sint et esse debeant de petra de Corzula bona puchra polita nitida sine macula scissura et crepatura de bono et laudabili laborerio ad iudicium boni magistri. Et hoc pro totum pro precio ducatorum auri trium. Qui dictus Blasius confessus est habuisse et recepisse a suprascripto domino Benedicto pro parte dicti laborerij ducatum unum et grossos duos. Que laboreria promisit dare finita infra unum mensem proxime futurum et si non daret in tempore et diebus dominus Benedictus dicta laboreria possit emere ubi voluerit expensis dicti Blasij. Renunciando. Hec autem carta etc. Iudex et testes ut supra.

Die XIII aprilis 1507. cassum de voluntate partium.

Diversa notariae 85 (1505—1506), str. 107.

¹⁷⁾ Diversa notariae 88 (1509—1510), str. 155. Ugovor je uveden 21. V. 1510. godine. Taj Jakov je vjerojatno u rodu spomenutog mesinskog plemića Vita Jakovljeva Molge, te se čini, da je notar pisao dvaput drukčije isto prezime Molge i Molicha.

¹⁸⁾ C. Fisković, Sorkočevićev ljetnikovac u Lapadu. Buletin Instituta za likovne umjetnosti JAZU br. 1—2, str. 4, 8. Zagreb 1953.

¹⁹⁾ 5 februarij 1506.

Blasius Radivoj lapicida obligans se et omnia bona sua convenit et promisit ser Michaeli Ju. de Creva presentī et acceptanti facere et laborare de scarpello unam caminatam bene laboratam de bona petra de Corcula ad similitudinem et formam illius caminate qua est in palacio communis Ragusij in Consulatu...

izradbu kamenog zidnog umivaonika za dvoranu Judika Nikova Ranjine na Pustijerni.²⁰) Radio je skupa sa svojim bratom Marinom. Oni su se 23. lipnja 1507. godine obavezali vlastelinu Marinu Gučetiću, da će isklesati stup u kapitulu dominikanskog samostana, po nacrtu koji su predali naručiteljima.²¹) Budući da se u ugovoru taj stup nazivlje »carum«, kao i Orlandov stup,²²) vjerojatno je, da su ponešto bili slični. Dominikanski kapitul je pregrađen i danas u njegovoj dvorani nema nikakvog stupa, ali se u dvorištu samostana nalazi, nedavno tu smješten, glomazni osmerostrani stup s reljefnim gotičkim arkadicama i istaknutim završnim vijencima, koji ima žlijeb za naticanje nekog drugog dijela. Nije isključeno, da je to spomenuti »carum«, za koji su oba klesara bila isplaćena u srpnju 1507. godine,²³) te bi se po njemu moglo zaključiti, da su Radivojevići vješto radili u gotičkom stilu, ali nije jasno čemu bi taj stup, koji podsjeća na postolje koplja neke zastave, služio u kapitulu.

Oba brata su se obavezala u svibnju 1510. godine, da će izraditi devet prozora, ognjište, nekoliko vrata i dva zidna umivaonika, te preko dvadesetak kamenih zubaca za Knežev dvor u Janjini sred Pelješca, za koji se tih dana nabavljala i drvena građa.²⁴) Dvor nekadašnjeg janjinskog kneza nije se isticao svojim oblikom koliko svojim položajem. Ta jednokatnica se uzdiže sred sela, sučelice župnoj crkvi i dominira nad janjinskim poljem i neretvanskim kanalom. U dvorištu mu je zdenac, a na preinačenom pročelju nespretni reljef sv. Vlaha s uobičajenim inicijalima .S..B. Svetac drži grad sjedeći na prijestolju, što je veoma rijetko u njegovoj ikonografiji u kamenu; jedan, u sjedećem položaju, uzidan je u grad-

---

Diversa notariae 85 (1505—1506), str. 49.

²⁰) XXIII septembris 1506.

Vlacussa Radivojevich lapicida supra se et omnia bona promisit et convenit ser Iudico Nicolao de Ragnina presenti et acceptanti facere unum pilum in domo sua qua in Posterna fabricatur in sala ad aquam de bona alba sine fissuris et maculis petra de Corcula puchrum bene laboratum cum soasijs...

Isplata za taj rad 9. lipnja 1507.

Diversa notariae 85 (1505—1506), str. 176.

²¹) Die XXIII junij 1507

Marinus et Blasius fratres lapicide filij Radivoi... promiserunt ser Marino Dra. domini Aloisij de Goce... facere... unum carum pro capitulo conventus fratrum ordinis predicatorum de illo designo qualitatis et quantitatis prout est in manibus dictorum fratrum...

Zadnja isplata u srpnju 1507.

Diversa notariae 86 (1506—1507), str. 119'.

²²)... officialibus communis Ragusij electis per dictam communem ad fieri faciendum carrum... Diversa cancelariae 41 (1416—1418), str. 190'. Vidi i C. Fisković, o. c. (1), str. 102; M. Medini, Dubrovačke starine, str. 257. Dubrovnik 1935.

²³) Vidi bilješku 21.

²⁴) Diversa notariae 88 (1509—1510) str. 156', 160', 25. i 29. V. 1510. godine.

skoj luci, drugi na zapadnom gradskom zidu u Dubrovniku, a treći nad ulazom u Knežev dvor. U unutrašnjosti dvora je, pored pregrada, koje su kasnije vršene, ipak ostao vjerojatno nekadašnji raspored sa središnjom dvoranicom i okolnim sobama. U saloči se još nalazi mali zidni umivaonik s pločom i gotičkim lukom spomenut u ugovoru, a u sjevernoj sobi zidni ormar. Na sjevernom zidu ostao je gotički prozor segmentnog gotičkog nadprozornika, dok se ostalim gotičkim prozorima, zamijenjenim novim četverouglastim otvorima u 19. stoljeću, još vide tragovi lukova. U prizemlju su dvije male presvođene prostorije, koje su služile vjerojatno za staju i tamnicu, kojima bijahu upotunjeni dvorovi dubrovačkih knezova i kapetana u različitim županijama.

Petar Petrović i Vlahuša Radivojević nisu se udružili prvi put pri radu na Divoni. Već u svibnju 1508. godine obećali su obojica, da će izraditi Martinu Martinoviću u kapeli njegova perivoja u Dubrovačkoj Rijeci kameni tabernakul, koji nas svojim ponešto nejasnim opisom u ugovoru podsjeća na ciborij. Ukoliko je to bio ciborij, onda odatle doznajemo, da je i u crkvi Petilovrijenaca postojao kameni ciborij, što se ne može utvrditi, jer je ta crkva, koja se dizala sred dubrovačke Place, potpuno srušena u potresu 17. stoljeća, a De Diversis, koji je spominje, ne govori ništa o tome. Majstori su svakako u Martinovićevoj kapeli imali isklesati stupove, stupiće i vijence, tri anđela, putte na ogradi od stupića, te stup pod oltarnom mensom. Za taj posao naručivalac je isplaćivao sve do kraja 1511. godine.²⁵⁾

---

²⁵⁾ Die XXVI maij 1508.

Petar Petrovich et Vlachussa Radivoevich lapicide... promiserunt et convenerunt Martino Francisci Martinovich... facere in capella zardini sui Omble... Prima far uno tabernaculo de scarpello bello bono e netto in Ombla in capella nostra a modo del tabernaculo dela capella che e in la chiesa de Sancti Petro Laurentio et Andrea ma questo tuto sia de scarpelo netto e ben laborato de piu fare al ditto tabernaculo da du bande al corniso doi Angeli alti bracia 1½ circa et lo terzo alla cima del tabernaculo tuti tre cum le debite proportione.

Item fare collonele dopie intorno al dicto tabernacolo senza alguna vota et croxeta.

Item alle comesture de le piastre fare le savaze per tuto et fra le colonelle quelle savaze che se rechiedeno.

Item allo introito delle collonele del choro alle due bande fare doi bambini cum doi instrumenti in mano.

Item fare una colonetta intriega sotto altare con la pedata et capitello tuto in uno pezo cum bona proportione.

Item li apoxi cum le colonelle fra le colone grande del tabernaculo che siano alte quanto sara altare et piu se l se rechiedera che siano fatte de bon maestro.

Item fare due colonete como sono quelle che sono alla riva del zardino nostro per ligar la barcha...

Slijede isplate do 1. prosinca 1511.

Diversa notariae 87 (1507—1509), str. 106'.

Obojica su, koliko se može vidjeti iz dokumenata, radili u prelaznom gotičko-renesansnom stilu, a izrađivali su figurativnu plastiku skupa s dekorom, koju je, uostalom, Petar vješto izradio s bratom Leonardom na poznatom portalu dubrovačke franjevačke crkve. Dok su njihove bifore i trifore, spomenute u dokumentima, mogle biti gotičke, dotle su arkade sa stupovima lisnatih glavica, koje je Petrović počeo klesati za lijepi i reprezentativni Sorkočevićev lapadski ljetnikovac, renesansne. Očito je, dakle, da je Petar Petrović prešao iz kasnogotičkog stila, u kojemu je radio s bratom franjevački portal, k renesansnom stilu i to početkom XVI. stoljeća kada je radio na Divoni.

Stoga se i polukružne arkade Divonina dvorišta, koje su oni počeli zidati, ne približuju prvoj polovici XV. stoljeća, kao što je smatrao Karaman,²⁶⁾ već su zidane u duhu Renesanse, koja je u doba njihove izgradnje 1516. godine bila zahvatila dalmatinsko graditeljstvo. Već 1489. godine, kada se Renesansa širila po Dalmaciji, podignut je i na Hvaru klaustar franjevačkog samostana s polublom renesansnim arkadama na četverouglastim gotičkim stupovima²⁷⁾ i to ne će biti jedina pojava Renesanse u trijemovima i arkadama Dalmacije. Jednostavnost pločastih glavica, osmerostranost stupova i polukružnost širokih lukova, koje ima još jedan spomenik dubrovačkog prelaznog gotičko-renesansnog stila, klaustar lopudskog franjevačkog samostana, ne može se stoga u dubrovačkoj Divoni proglasiti zakašnjenjem, jer su te glavice nastale zbog praktične namjene ovog dvorišta, kojoj ne pristaje detaljno izrađen ukras. U tome se, uostalom, i sastoji ljepota Divone, jer su se tu odjednom vješto sljubile praktičnost, statička čvrstoća i reprezentativni dekor.

---

²⁶⁾ O. c. (5) str. 32.

²⁷⁾ Na prvoj južnoj konzolici, koja nosi svod klaustara pri ulazu urezana je godina MCCCCLXXXVIII.